

שעור מורה מורינו הרב יהודה גנס שליט"א שבת חיי שרה תשע"ו:

"ויבא אברהם לספוד לשרה"

בגדרי מצות ההספד

- א. "ויבוא אברהם לספוד לשרה ולבכותה", הנה לא הוזכר בפסוק מה ספד אברהם לשרה, אולם במדרש¹ אמרו שקרא עליה את כל מזמור "אשת חייל", ואמרו שם "מרבדים עשתה לה" - אלו בגדי כהונה, "מפרי כפיה נטעה כרם" - זה ישראל... "סדין עשתה" - זו המילה, שנאמר "סוד ה' ליראיו". דהיינו שבזכות מעשיה של שרה קם כלל ישראל וזכו ישראל לכל הדברים שהתעטרו בהם.
- ב. והנה בגדר חובת ההספד דנה הגמרא² האם היא משום כבוד החיים או משום כבוד המתים, ומסקנת הגמרא והפוסקים היא שמשום כבוד המת חייבים להספידו, ונפקא מינה שאם ציוה שלא להספידו שומעים לו, וכן נ"מ שאין היורש יכול לעכב מלהוציא מנכסי המת לתשלום לספדן, (שאין זכות ליורש לעכב מליטול מנכסי המת עבור כל צרכי המת).
- ג. עוד מצינו³ שיש תועלת לנשמת הנפטר ע"י ההספד, וההספד מצילו מדינה של גיהנם, ומאידך כל זה כשאומרים עליו אמת, אולם אם מגזימים ואומרים עליו דברים שאינם נכונים, הרי אדרבה נפרעים בין מן הנפטר ובין מן הספדן⁴.
- ד. ומבואר בפוסקים⁵ שלאחר שנפסק להלכה ש"האומר אל תספדוני שומעין לו", א"כ לא רק שאין חובה להספידו אלא שאסור להספידו, שמצוה לקיים דברי המת (ואדרבה זהו כבודו לעשות רצונו).
- ה. ואמנם יש מן האחרונים שהורו שגדול הדור שציוה שלא להספידו אין לשמוע לו, ומצינו בזה נימוקים שונים.
- ו. דהנה כשנפטר בעל ה"פני יהושע" (שהיה ר"מ ואב"ד בפפד"מ) וציוה שלא להספידו, הספידו אעפ"כ ה"נודע ביהודה" (ר"מ ואב"ד פראג), ונימוקו עמו⁶ שהנה מצינו בגמ'⁷ שכשנפטר רבי אליעזר היה רבי עקיבא "מכה בבשרו עד שהיה דמו שותת לארץ", ותמהו התוס' הרי דבר זה אסור מן התורה, וכמו שנאמר "ושרט לנפש לא תתנו בכם", ותירצו "דמשום תורה קעביד", הרי שכבוד התורה דוחה את האיסור לשרוט על המת, וא"כ כ"ש שכבוד התורה ידחה את המצוה לשמוע בקול המת.

¹ מדרש תנחומא בפרשתנו סימן ד'.

² סנהדרין מו: - מז.

³ עיין גליון מהרש"א יו"ד ריש סימן שד"מ.

⁴ ברכות ס"ב.

⁵ עיין שו"ת תשובה מאהבה ח"א סימן קע"ד וסימן ר"ז.

⁶ כן הביא בשמו תלמידו בעל התשובה מאהבה שם.

⁷ סנהדרין ס"ח.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

- ז. אמנם תלמידו בעל התשובה מאהבה תמה, דנראה שאין כוונת התו' שכבוד התורה מתיר איסורים, אלא שאין האיסור לשרוט אלא על המת, אולם כאן לא סרט על המת, אלא מחמת צערו על חסרון התורה שלא יזכה לה מעתה⁸.
- ח. היתר נוסף מצינו להספיד את גדול הדור למרות צוואתו שלא להספידו בשו"ת בית יעקב⁹, דהנה הספידו של ת"ח אינו רק כבוד המת, אלא יש בו גם משום כבוד התורה, אלא שהרי ת"ח שמחל על כבודו מכבודו מחול, אולם הרי כבר כתבו הפוסקים שת"ח יכול למחול על כבוד התורה ולא על בזיון התורה, והורה א"כ הבית יעקב שמניעת הספד גדול התורה איננה רק מניעת כבוד התורה, אלא בזיון התורה יש בה, ועל זה אין בכוחו למחול.
- ט. אולם בשו"ת תשובה מאהבה¹⁰ חלק עליו ומסיק שבכל אופן מצוה לשמוע דברי המת. (ואולי סברתו, דמה שאין בכח ת"ח למחול על בזיונו, הוא רק בבזיון בקום ועשה, ולא בבזיון הבא מחמת מניעת כבוד).

האם יכול אדם לצוות שלא יתאבלו עליו

- א. הנה כל הנ"ל נאמר לגבי ההספד (שהוא משום כבוד המת ויכול הוא למחול על כבודו), אולם דנו בפוסקים, האם מצות האבלות גם היא משום כבוד המתים, ויכול אדם למחול עליה או שאינה משום כבודם.
- ב. ובשו"ת מהר"י וייל הורה שיש לחלק בזה בין אבלות שבעה ושלושים שעליה אין האדם יכול למחול, לאבלות י"ב חודש על ההורים, שהיא תוספת אבלות משום כבודם ויכולים הם למחול על כבודם.
- ג. וז"ל המהר"י וייל: "על אשה שצותה לבנותיה שלא לישא הסרבל על ראשם כדרך האבלות, הדעת מכרעת דהבנות יקיימו מה שציותה מידי דהוי אמי שצויה שלא יספידוהו והכא נמי לאחר שלושים יום עד שנים עשר חדש יקרא דשכבא הוא ושומעין לה, אבל תוך שלשים כיון דאשאר מתים נמי מתאבלים עליהם ואסמיכינהו אקראי לא נתברר לי קרא דחיי או דשכבא היא, דהא ודאי אבלות גופה אינה יכולה למחול דא"כ בטלת דין אבלות".
- ד. והנה באחרונים¹¹ פירשו בכוונתו שמתחילה הסתפק על כל דין אבלות ז' ושלשים אם היא מכבוד החיים או המתים, ומספק הכריע להחמיר בזה, אלא דלפי"ז קשה להבין את מש"כ "דהא ודאי אבלות גופה אינה יכולה למחול" (ועיין במש"כ בזה רע"א), ולולא דברי האחרונים היה נראה דעל עיקר האבלות

⁸ לכאן יש להקשות עוד שמאחר שכבודו הוא לעשות רצונו, א"כאין כאן משום כבוד התורה שידחה את המצוה לשמוע בקולו, ועיין.

⁹ סימן פ"ג הביאו בפת"י תשובה ריש סי' שד"מ.

¹⁰ שם.

¹¹ בשו"ת שבות יעקב ח"ב סי' ק"ב ובחי' רע"א יו"ד סי' שד"מ.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

- לא הסתפק המהרי"ו שודאי אינה משום כבוד המתים, וספיקו היה רק על לבישת הסרבל בימים אלו אם היא משום כבוד או משום אבלות, ועיין.
- ה. ועכ"פ להלכה כתב הרמ"א כמסקנת המהרי"ו שיכול אדם למחול על אבלות שלאחר י"ב חודש¹² ולא על אבלות שבתוך ל'.
- ו. ובאחרונים תמהו בזה, דהנה לגבי מאבד עצמו לדעת ר"ל, קיי"ל שכל שהוא כבוד לחיים נוהגים בו (ולכן עומדים בשורה ומנחמים את החיים וכו') אולם מה שהוא כבוד למת אין נוהגים בו. ונחלקו הרמב"ם עם הרמב"ן האם מתאבלים עליו, דלרמב"ם אין מתאבלים עליו ולרמב"ן מתאבלים עליו, ובשו"ע נפסק כרמב"ם שאין להתאבל עליו כלל, הרי שהאבלות כבוד החיים היא, וא"כ מדוע לא יוכל האדם למחול על כך.
- ז. ומאידך, כבר תמה רע"א דהתינח לגבי אבלות שלאחר היום הראשון, אולם באבלות ביום הראשון דהיא מן התורה (להרבה מן הראשונים) איך נדרוש טעמא דקרא ונפטור מלהתאבל על המאבד עצמו לדעת.
- ח. עוד יש לעיין דהנה כתב הרמב"ם¹³ וז"ל: "כל מי שאינו מתאבל כמו שצו חכמים הרי זה אכזרי אלא יפחד וידאג ויחזור בתשובה...", הרי ששורש מצות האבלות היא גם לעורר את האדם לחזור בתשובה ולא רק משום כבוד המת, וא"כ מדוע אין מתאבלים על המאבד עצמו לדעת.
- ט. ולכאור' נראה לבאר בזה דאף שאין האבלות (תוך ל' יום) רק משום כבוד המת, מ"מ כל שהיה הנפטר רשע ו"באבוד רשעים רנה", הרי אין שייך להתאבל עליו, שהאבלות היא הבעת צער על מותו, ואין להצטער על איבוד רשעים, ועל כן סובר הרמב"ם שהמאבד עצמו לדעת שעשה מעשה רשע גדול כ"כ דינו כשאר הרשעים שאין מתאבלים עליהם, (ובסברת הרמב"ן ביאר החתם סופר¹⁴ דס"ל שלא שייך "באבוד רשעים רינה" רק כשהרשיע קודם מיתתו, ולא כשהרשיע בשעת מיתתו עצמה, שעל זה עצמו יש להצטער שהגיע לכלל כך, עיי"ש).
- ויה"ר שנזכה אך ורק לשמחה, ואך טוב וחסד ירדפנו כל הימים.

¹² בעיקר הדבר צל"ע דאף דמשום אבלות אין איסור כל שמחל, מדוע לא ליתסר משום מראית עין.

¹³ פי"ג מאבל הל' י"ב.

¹⁴ שו"ת יו"ד סי' שע"ו.